

ČASOPISI ANTUNA BRANKA ŠIMIĆA

Sve je počelo – nesporazumom.

Ova početna rečenica iz danas već fundamentalne Žmegačeve studije *O poetici ekspresionističke faze u hrvatskoj književnosti* iz 3. sveska posebnoga izdanja jednako tako nezaobilazne Matičine “Kritike” 1969. mogla bi biti dobar uvod i u našu temu. Jer kako drukčije nazvati onu atmosferu u kojoj se profilirao književni duh mladoga A. B. Šimića i koja je obavijala njegovu, nažalost, kratku, ali intenzivnu i u dosezima blistavu karijeru. Ako je nesporazum, bez obzira na premise, stanje nemogućega dijaloga, onda su časopisi u Šimićeve slučaju bili jedino logičan medij da se barem koliko-toliko nesmetano artikulira jedan samouvjeren govor koji, kako to pokazuje i naše vrijeme, nije bio bez pokrića.

1.

U Šimića sve započinje u đlačkoj klupi. U trećem razredu prva pjesma u “Lući” (1913.), u četvrtom sada već bivši sjemeništarac razmišlja o vlastitome listu s imenom “Hercegovac”, iznenada Vinkovci, uz njemački privatno uči francuski da može čitati u originalu, na feriju 1914. prvi feljton, vinkovački petoškolac u Zagreb šalje pjesme pa s mladim Krležom postaje suradnikom i posljednjega časopisa hrvatske moderne, da bi ubrzo i sam, za svojim pjesmama, stigao u Zagreb.

Gornjogradski gimnazijalac ulazi u zagrebačku bohemu, štoviše u ugledni “Savremenik” i “Obzor”, oštro i samouvjereno. Neće proći ni godina nakon prvoga “Kokotova” broja prijatelja mu Donadinija, osmoškolac i pisac *A. B. Šimić* (tako se odsad potpisuje!) objavljuje 1. prosinca 1917. prvi broj prvoga svojeg časopisa – “Vijavice”. A nesporazum između škole i nediscipliniranoga učenika, jer time se ogriješio o školske propise, biva riješen tako da mladi Šimić između “Vijavice” i škole bira – “Vijavicu”. Bira sudbinu utoliko težu jer ga je ona već na startu koštala očeve potpore!

Sve dalje mjeri se – časopisima: nakon “Vijavice” “Juriš”, a nakon intermeca u “Savremeniku”, “Književnik” i smrt o kojoj je, po riječima brata mu Stanislava Šimića, “većina novina savesno javila, da je umrvši u Zagrebu, umro u Dubrovniku”.

A dotle, hrvatska književna periodika već zaboravlja svoje zlatne dane iz modernističkog pokreta, baš kao i polemike između mladih i starih. Svi su htjeli imati svoj list, pa čak i Matoš koji je s pokretom imao malo veze.¹ A kad su se strasti smirile, modernizirana hrvatska književnost – koja baš svojoj periodici ima zahvaliti onaj famozni Barčev “zaokret k Evropi” – institucionalizira se te ubrzo sa svojim Društvom hrvatskih književnika i “Savremenikom” ulazi u mirnije vode. Da to nisu nužno i bolje vode, s vremena na vrijeme trudili su se pokazati još poneki sada već stari mladi, poput Marjanovića, ali ni izbila onako kako će to demonstrirati novi naraštaj. Ulderiko Donadini, Antun Branko Šimić, Miroslav Krleža, sva trojica rođeni u moderni, na njenu su izmaku koraknuli i u literaturu, i bilo je samo pitanje tko će od njih trojice biti ona stožerna ličnost koja će, kao nekoć Matoš, okupljati oko sebe nove mlade.

---

¹ Prema Šimićevu navođenju osjećaj potrebe da se bude slobodan “gonio je Matoša da pokreće svoje listove, kao na primer *Kokot*, *Crni Petak*, koji nisu nikad izišli”. Usp. *A. B. Šimić: Matoš*, “Književnik”, br. 2, Zagreb 1924, str. 37-43!

Da će i književni život biti buran, pobrinuli su se događaji od 1914. do 1918. Svjetski rat, Oktobarska revolucija, raspad Austro-Ugarske Monarhije te nastanak novih država, među njima i Jugoslavije, bez obzira na skeptične ocjene pojedinih sudionika, npr. mladoga Ive Andrića, pisce ipak ne zatječu na spavanju. Pa i da su htjeli, neovisno o ovim tzv. ekstraliterarnim činjenicama, opća europska duhovna kretanja, poglavito ona sa srednjoeuropskih prostora, dakle i ekspresionizam i njegova njemačka inačica, našli su plodno tlo i u – od moderne itekako senzibiliziranoj – Hrvatskoj.²

Prvi reagiraše Donadini, prvi piše o ekspresionizmu u svome ne samo novom, već u jedinstvenome, prvome individulanome, privatnome časopisu u povijesti hrvatske književne periodike. Bijaše jesen 1916. – sjeća se jedan iz Donadinijeva kruga – “kad se u izlozima zagrebačke knjižare Kugli mogao ugledati dotad nepoznati njemački časopis u omotu jarke žute boje: Bijaše to berlinski ‘Sturm’, glasilo ekspresionista”.³ Tek što su ga počeli čitati i razaznavati njegovu genuzu i inačice, kontroverzni Donadini već ga u 8. broju svojega “Kokota” osuđuje i svu ekspresionističku umjetnost proglašava “mrtvorodenom”.

Borba za nove ideje je otpočela. Ma koliko se Matoševi đaci “Gričem” opirali zubu vremena, novi naraštaj – poput onih otprije petnaest godina – pokreće svoje listove, i – baš kao modernistički – uglavnom su kratka vijeka. Bijaše tako i s “Kokotom”, koji je još stigao pozdraviti A. B. Šimića i njegovu “Vijavicu” kao i “Književni jug”, baš kao što će Šimić malo kasnije iz svojega “Juriša” pozdraviti Krležin “Plamen”, a iz “Književnika” “Knji-

² “Ekspresionističke teorije i tekstovi nikad ne bi bili naišli na tako znatan odziv da mladi hrvatski autori nisu u njima osjetili izraz svojih osobnih estetskih predodžbi i slutnji”. (V. Žmegač: *O poetici ekspresionističke faze u hrvatskoj književnosti*. “Kritika”, 3, Zagreb 1969. str. 28)

³ A. H. Žarković: *Uspomene o A. B. Šimiću i njegovu književnom krugu*. “Krugovi”, br. 2, Zagreb 1955, str. 100.

ževnu republiku”. I svi bijahu doista kratka vijeka, ali dalekosežna učinka.

2.

“Vijavica” je “list za umetnost i kulturu”, pisan ekavštinom, kako će to reći Krklec, kao i Donadinijev nacionalistički i anarhični “Kokot” ali i ne s istim ideologomom;⁴ to će biti ta razlika koja će se najbolje provlačiti kroz književnu periodiku u vidu još u preporodu uspostavljene dihotominije nacionalno-europsko, odnosno umjetničko-tendenciozno, a koja će u našem stoljeću zadobiti divergentne i politički nimalo bezopasne implikacije. Izišla samo četiri broja po osam stranica revijalnog formata od 1. prosinca 1917. do veljače 1919. Premlad da bio i formalno odgovoran, koristi Dragu Barišeca za odgovornog urednika, a za izdavača Niku Milićevića. Da nije Žarkovićeva eseja o Donadiniju i jedne Donadinijeve pjesme, moglo bi se doista reći da je “Vijavica” autorsko djelo urednika Šimića koji ga je zapravo sam popunio: esejima, kritikama i pjesmama.

To je uostalom htio: da slobodno objavljuje, a to može samo u vlastitome listu. Slobodno značilo je ne samo drukčije i ne samo novo, već protivno postojećem, pa će već u startu Šimićeva “Vijavica” zauzeti borbeni stav. Ticalo se to i njegove vlastite poetike, sada u znaku estetike ekspresivne umjetnosti, odnosno osporavanja tradicionalnih estetskih kategorija po načelu: “Sva je umetnost [...] u ekspresivnosti [...] ne u lepoti”. Ovu promjenu naša je kritika i književna povijest verificirala terminom Šimićeve druge, tzv. samostalne faze, a nakon one početničke, nesamostalne,

---

⁴ “Poslije smo zajedno surađivali u Glasu SHS, pišući ‘uprkos nejunakom vremenu’ ekavštinom. Dok se najliberalnija nacionalistička štampa jedva usuđivala da zastupa ideju ujedinjenja ‘u okviru’ Austro-ugarske monarhije, pokojni U. Donadini borio se za integralno jugoslavenstvo, Šimić za jedno pismo i jezik, a ja protiv ‘okvira’...” (G. Krklec: *A. B. Šimić*, “SKG” 1925., u: PSHK, knj. 100, str. 278-279).

regionalistike, kada je i sam bio među suradnicima – recimo – jednoga “Griča”. Šimić sada nastupa ne samo kao otvoreni ekspresionist koji je u poimanju ekspresionizma još u “Vijavici” bio doista načistu⁵ nego i kao “prvi njegov izraziti teoretski predstavnik” (A. Žarković).

Beskompromisni kritičar Šimić “nemilosrdno je obarao utvrđene vrijednosti”, reći će tadašnji prijatelj mu Krklec, čak i klasike i suvremene veličine, dodat će Žarković – baš kao što će to s novim žarom uskoro otpočeti i Krleža u svojem “Plamenu”. Za Šimića tako Preradović “nije veliki jugoslavenski pjesnik nego velika jugoslavenska predrasuda”, Matoš je “jedini na hrvatskoj strani vraćao pažnju na ritam i rimu”, među najboljim pjesmama su mu one patriotske, a najočitija mana mu je prevelika erudicija, Domjanić “nije današnji pesnik nego pesnik Večnog Juče”, u Šimunovića je “sve sam realizam”, a snaga mu zapravo počiva “u ekspresiji njegova unutrašnjeg doživljaja i ni u čemu drugomu”, lirika M. Nikolića je “primer jedne izmišljene, naučene, primljene poezije”, Andrićev *Ex Ponto* je “smesa od običnih opservacija i običnih aforizama i običnih refleksija, od čega nastaju reci i idu sve dotle dok se ne nađe kakav efekat za poentu”, ukratko – stilizirani “lirski feljtonizam”, Krklečev se sonet rodio iz “tradicije Matoševe skupine”, Donadini je “pre iz nemoći bio loš književnik, sada svesno i hotimice jer ne može drugo da bude”, akademski kritičari Prohaska, Drechsler, Ivakić, Benešić i ostali “ne žive uopšte u svom vremenu”, a novinski pak – poput Lunačeka, Milčiniovića, Kovačića i ostalih – otupe jer “mekanički izjednačavaju svoj duh s novinom i novine sa svojim duhom”, itd.

Nije na meti samo književnost, slikarstvo i novinstvo, već i ustanove te svi obziri u umjetnosti, pa i oni nacionalni. I pored nerijetko prestrogih, pa i jednostranih kriterija koji upućuju ne samo na narav mladoga kritičara, već u prvome redu na nedostatak

---

⁵ Usp. V. Žmegač: “Čini se da je Šimić u doba kad je počeo objavljivati svoj prvi časopis bio već prilično načistu s ekspresionizmom”, isto, str. 33!

jasne i izgrađene kritičke pozicije, neke Šimićeve ocjene i do danas su sačuvala svoju relevantnost.

Manje autorsko djelo drugi je Šimićev časopis.

“Juriš”, naime, kao suurednici potpisuju i Niko Milićević i Gustav Krklec; Krklec daje na raspolaganje i svoju adresu. Naslovne stranice ilustriraju Savo Šumanović i Ljubo Babić, unutrašnjost Milan Steiner i Anka Krizmanić, a u također neredovitom izlazenju tijekom 1919. u tri broja na ukupno 96 stranica knjiškog formata pojavili se kao suradnici – osim suurednika i A. Žarkovića kao trećega člana Šimićeva kruga – još zapravo samo Krleža, i to s jednim prilogom; Nazorova i Vojnovićeva tobožnja suradnja ipak je po karakteru svojih priloga sporedna. Dakle, opet preko dvije trećine lista ispunjavaju Šimićevi eseji, kritike, polemike, pjesme te ovaj put i početak nikada dovršena romana *Dvostruko lice*.

Nesuđeni Šimićev roman iz života njegove generacije, zapravo roman o Ulderiku Donadiniju, koji je uspio već na početku čak skandalizirati javnost, ali ne i samoga Donadinija, bitna je iako ne i jedina razlika između “Vijavice” i “Juriša”. Kao što se s dosta sigurnosti može ustvrditi kako nekih Šimićevih kritika i polemika ne bi bilo da autor nije imao vlastito glasilo, odnosno da nije računao u najmanju ruku na njihovo neometano objavljivanje, nije neosnovano to reći i za nesuđeni roman. U svakome slučaju podjela “Juriša” s Milićevićem i Krklecom, odnosno otvaranje stranica i drugima ukazuje na Šimićev pokušaj da barem od “Juriša” napravi naraštajni časopis ili barem glasilo svojih istomišljenika kako će to u istodobno raditi Krleža i Cesarec.

Da su se stvari ipak drukčije razvijale, potvrđuje Krklec kad se u nekrologu Šimiću sjeti: “... jedno smo vrijeme dijelili hljeb i sudbinu: pokrenuli smo zajednički časopis “Juriš” (sa N. Milićevićem), u kome smo nastavili borbe i boreći se zajedno protiv drugih, potukli smo se na kraju među sobom...”⁶

---

⁶ Ono što u Krklečevim riječima ostavlja stanovitu dvojbu jeste kategoričnost tvrdnje “pokrenuli smo zajednički časopis”. Iako spominjani Žarković u svojem magi-

Ciljevi “Juriša” i njegov odnos prema aktualnim kulturnim i književnim prilikama te Šimićevo poimanje umjetnosti bitno se ne mijenjaju u odnosu na “Vijavicu”, ali je zato Šimić jasniji, logičniji i precizniji, a njegovo – kako to ocjenjuje V. Žmegač – “približavanje shvaćanjima i poetološkom vokabularu njemačkih ekspresionista (u ‘Jurišu’) najuvjerljivije”.⁷ “Nova umetnost” koja ima kao cilj stvoriti novi poredak, novog čovjeka i njegov pozitivni ideal, “nužno odbacuje stare kriterije i formalne refleksije o ‘lepoti’...”.

3.

Izuzme li se suradnja po drugim časopisima i novinama te sve učestalija i dugotrajnija bolovanja, dio uredničke pauze do svojeg trećega i ujedno posljednjeg časopisa Šimić ispunjava kao jedan

---

stralnome radu *O A. B. Šimiću i njegovu književnom krugu* u “Krugovima” 1955. govori samo o Šimiću i njegovim časopisima, Krklečeva uloga čini se da je ipak veća nego se općenito misli!

⁷ Žmegač, isto! – Uvažavajući s jedne strane “uvjerljivu analizu” u citiranome Žmegačevu radu, s druge, Šimićevo izjavu kako ga je “kao stihotvorca” u “Sturmu” naročito zanimalo “novo pjesništvo”, a da je jedini pjesnik kojega je mogao “razumjeti” bio Kurt Heynicke, Rupprecht Slavko Baur zaključuje: “Po mojem sudu čak nije isključeno da je navedeni njemački pjesnik Kurt Heynicke [...] mogao posebno utjecati na formiranje njegova stila...” (Rupprecht Slavko Baur: *A. B. Šimić i njemački ekspresionizam*, “Kritika”, br. 3, Zagreb 1969, str. 86).

Međutim, pozivajući se na Soergelovo razlikovanje tri skupine ekspresionista, odnosno ekspresionističkoga stila (1. Pfempfertov “Die Aktion” 1910.; 2. “vizionarski stil” po svršetku rata i 3. Kurt Heynicke, a Žarković dodaje četvrtu, najradikalniju skupinu “asintetičkog stila” na čelu s Augustom Strammom), još 1955. A. Žarković u spomenutom memoarskome članku u “Krugovima” zaključuje kako je “novi pjesnički stil samoga Šimića najbliži jednostavnom, intuitivnom stilu treće skupine (kao Kurta Heynickea)”, odnosno, “da je stvarni odnos Šimića prema njemačkom ekspresionizmu taj, da je on doduše prihvatio i prvi kod nas propagirao teoriju ekspresionizma”, ali se kao njegov sljedbenik “borio protiv svakoga nasljedovanja i epigonstva a za nov, svoj i lični stil. Teorija ekspresionizma bijaše dakle Šimiću povod, da se oslobodi ne samo naših i stranih stilskih tradicija, već i da potraži svoj vlastiti pjesnički put i stil...” (Žarković, str. 383).

od “Savremenikovih” urednika. Predstavljen kao “poznati mladi književnik” (i *Preobraženja* su iza njega!), Šimić ulazi u redakciju obnovljenoga “Savremenika” da mu pomogne “da bude savremen” i to “sistematičnim iznošenjem radova i najmlađih i najnovijih literarnih pregaoca”.

Uz Milana Begovića, koji je došao iz “Kritike”, mladi Šimić potpisuje šest brojeva glasila Društva hrvatskih književnika, a što je i kako zapravo radio, nakon Krležine kolegijalne i prijateljske prozivke, sam je Šimić sažeo ovim riječima: “Sva moja zasluga ili krivica je u tome što sam primio u ‘Savremenik’ stihove od nekoliko najmlađih lirika. Inače sam nastojao da se što manje miješam u redakciju. Sav ostali moj rad je bio hodanje u štampariju, korekture, revizije.”

Napokon, već ozbiljno bolesni Šimić u svibnju 1924. javlja se u trostrukoj ulozi: kao vlasnik, izdavač i odgovorni urednik “Književnika”. “Ovaj list pokrenula je nužda [...] ne samo zbog toga što su prestali izlaziti neki literarni listovi, među njima i onaj koji je dugo vremena bio najglavniji list na hrvatskoj strani”, već i zato što je ovakav list potreban, i to “zbog mladih pisaca”, piše Šimić misleći na “Savremenik”, te nastavlja kako je bio pozivan u sve revije, “lani je bio štaviše i urednik najglavnije dosadašnje hrvatske revije; ali što ćeš kad te nekuda pozivaju pa ti dopuštaju da uniđeš samo kroz ključanicu”.

“Književnik” kani izlaziti “svakog prvog u mesecu” i u formatu nalik “Juriševu”. Krklec je, međutim, precizniji: “Taj časopis pokrenuo je po ugledu na bečki list ‘Die Fackel’ Karla Krausa. Primijetio sam da je bio pod jakim utjecajem ovog najboljeg bečkog pisca. Naročito je od njega poprimio: smisao za čistoću jezika i riječi, volju za lapidarnost stila, težnju za nekim paradoksnim figurama i mržnju na žurnalizam.”⁸

---

⁸ O Karlu Krausu – tome genijalnim “velikom suprotnikom žurnalizma” koji je kao mladi pisac brzo uvidio da mu “nikakva *Neue Frei Presse* ne može dati slobodu pisanja koju je on morao imati” i koji je ubrzo postao “primer grandiozne

Na ukupno 136 stranica u tri sveska četiri broja od svibnja do studenoga 1924. – dakle mimo proklamiranoga ritma – čak devet suradničkih imena, među njima i tri strana (A. Gide, M. Proust i A. Ehrenstein). Osim Matoša i njegove jedne pjesme iz ostavštine, tu su Josip Kulundžić, Frano Alfirević, Savo Šumanović, Dragutin Težak i Marko Ristić. Proporcionalno gledano Šimić je i ovdje u svojoj kući: uz programski članak te članke o Krausu, Matošu, Proustu i Nazoru, tu su oveći članak *Umetnik i filolog* te o našem žurnalizmu – upravo na način spomenutoga Krausova časopisa.

U “Književniku” Šimić ekspresionizam proglašava zabludom, napušta ga, te – s obzirom na najnovije pjesme u “Kritici” i “Savremeniku”, odnosno skretanje prema socijalnome realizmu – kritika i historiografija ovu mijenu nazvaše trećom Šimićevom fazom (1920. – 1925.). Bilo je to ujedno posljednja faza pjesnikova života koju ispunjavaju po općoj ocjeni najbolji Šimićevi radovi na čelu sa *Preobraženjima* kao međašnom zbirkom hrvatskoga modernog pjesništva.

Rezimirajući iskustva nakon prvoga broja “Književnika”, bolesni Šimić piše: “Sada preko leta moram otići iz Zagreba radi zdravlja, a u julu se i onako malo čitaju knjige i listovi, zato sam odlučio da *Književnik* iziđe u augustu kao dvostruku svezak. Uveren sam da će radi toga kakve novine objaviti da ovaj list sigurno ne će više izići.”

---

i neprekidne borbe protiv jedne institucije” – i o njegovu bečkome listu “Die Fackel”, koji je “u prvome vreme ispunjavao gotovo sam [...] a poslednjih desetak godina ispunjava sam samcat”, Šimić u svom “Književniku”, između ostaloga, piše:

“Piše li u nekom listu jedna ili deset ili stotinu pisaca, to najčešće nema drugog značenja osim da u njemu piše jedan ili deset ili stotinu pisaca; ali u ovome događaju usamljenost nije tek slučajna. Ako bi se u Fackelu može biti i danas moglo zamisliti i koje drugo, iako vrlo, vrlo retko ime između današnjih nemačkih pisaca, ne bismo mogli zamisliti današnjeg Karla Krausa suradnikom ni u jednom drugom listu osim u onome koji je on morao stvoriti sebi kao utočište i kao mesto otkle će sam se boriti s vremenom. U toj borbi Kraus se pokazao jednim od najjačih nemačkih satirika što ih je ikad bilo i njegov je list postao ‘institucija, živ korektiv jednog duha’.”

Na žalost, njegova slutnja se obistinila, i to mnogo ozbiljnije. Planirani dvobroj izišao je u studenome, a njegov urednik je umro ne u Dubrovniku, kako su neke novine pisale, već u Zagrebu samo pola godine nakon obećanoga dvobroja.

4.

Svojim časopisima A. B. Šimić učinio je upravo ono što je od njih i tražio:

“Na posletku, kad bi ovi što se podsmevaju mladim i efemernim listovima, pogledali liriku, novelistiku, dramu, kritiku i t. d. pre i posle pojave onih nekih listova koji su u nas izlazili u ovo desetak poslednjih godina i koji su morali da prestanu, videli bi promenu. U svakoj su zemlji najodlučniji za literaturu baš ovaki listovi”.⁹

A u čemu je to odlučnost, odnosno književnopovijesna i kulturološka važnost Šimićevih časopisa?

Ukratko: Šimićevi časopisi afirmirali su ne samo svojeg pokretača, urednika i najplodnijeg suradnika kao jednoga od vodećih pjesnika i kritičara moderne hrvatske književnosti, već i ekspresionizam u njoj te pridonijeli njenoj europeizaciji dokazujući ujedno komplementarnost europskih duhovnih procesa. Oni su potvrdili hrvatsku kulturu u doba oko Prvoga svjetskog rata kao dijalošku kulturu, ali i postojanje dualizma u tadašnjem hrvatskome književnome životu između pisaca pojedinca i književnih institucija.

Napokon, Šimićevi časopisi potvrdili su s jedne strane književnopovijesnu relevantnost književne periodike kao medija u kojemu je odnjegovana tzv. novija hrvatska književnost, s druge i sama načela svakoga književnog periodika, naime, da dokumentira i transformira književnu zbilju.

Riječima drugoga Šimića, Stanislava: da su časopisi doista “motori književnosti”!

---

⁹ *Napomene i odgovori*. “Književnik”, br. 2, Zagreb 1924, str. 62-68